

Stupidie vraag: Wat zou Hannah Arendt doen?

Zout Magazine 5-5-2021

In het interview dat Ann Heberlein aan *Trouw* gaf, wordt duidelijk waarom haar biografie van Hannah Arendt wel moest mislukken. 'Hannah Arendt was een vriendin voor me geworden, ook in moeilijke tijden. Als christenen het niet meer weten, vragen ze: wat zou Jezus doen? Voor mij was de vraag: wat zou Hannah doen?'

Heberlein heeft het in haar boek inderdaad consequent over Hannah, niet over Arendt. Alsof ze over haar oudere zus schrijft. De toon is zalvend. Nee, op Hannah valt niets aan te merken.

En zo laat Heberlein een kolossale blunder van Hannah Arendt onbesproken. Die had te maken met het strafproces tegen nazikopstuk Adolf Eichmann in 1961. Arendt, zelf als Joodse intellectueel gevlucht voor de nazi's, reisde in opdracht van een Amerikaans weekblad af naar Jeruzalem, waar het proces plaatsvond. Het proces tegen Eichmann zag ze als een uitgelezen kans om de wortels van het Kwaad beter te begrijpen.

Het liep anders. Het proces bleek saai, zoals rechtszittingen wel vaker zijn. Aanklagers, advocaten en rechters houden zich aan regels en wat er wel of niet kan worden gezegd, is aan een strikte regie onderworpen.

Rechtbankverslaggevers weten áchter die regels te kijken. Ze snappen dat een gesoigneerde, zacht pratende verdachte evenzogoed een brutale crimineel kan zijn. Maar Hannah was geen rechtbankverslaggever en ze raakte snel uitgekeken op Eichmann ("stinknormal"). Nog voor het einde van het proces nam ze het vliegtuig terug naar New York. Daar aangekomen, hield ze haar lezers voor dat Eichmann slechts een kruiperige klerk was. Biograaf Heberlein zegt het haar na: 'Hij was niet slecht of kwaadwillend. Eichmann deed alleen zijn werk, zo effectief en zo goed als hij kon.'

De *banaliteit van het kwaad* was de frase die Arendt vervolgens in roulatie bracht. Nog steeds wordt ze gebruikt en wel in twee betekenissen. De eerste is onomstreden: plegers van misdrijven zien er vaak normaal uit. De tweede betekenis is wél problematisch: plegers van misdrijven hebben doorgaans de beste bedoelingen. In

het geval van Eichmann had Arendt – en in haar kielzog biograaf Heberlein - die tweede betekenis op het oog: Eichmann als brave burgervader die op een naïeve manier uitvoering gaf aan bevelen van hogerhand om joodse burgers op transport te zetten. Dat was wat Eichmann tijdens de rechtszitting zelf steeds weer vertelde en Arendt nam het serieus.

Ze had beter kunnen weten. Ze had kennis kunnen nemen van de gesprekken tussen Eichmann en journalist Willem Sassen. Die vonden plaats ten huize van de familie Eichmann, in Argentinië waar Eichmann zich na de oorlog schuilhield. De sfeer was ongedwongen, er luisterde geen vijand mee en gelukkig maakte Sassen audio-opnames van de gesprekken. Het idee was om ze op enig moment te publiceren opdat toekomstige generaties zich een beter beeld konden vormen van de nazistaat. Eichmann liet geen misverstand bestaan over zijn genocidale ambities: ‘Waar ik betrokken was bij de fysieke vernietiging van de joden, geef ik vrijwillig en niet onder druk mijn participatie toe. Ten slotte ben ik degene geweest die hen naar de kampen transporteerde. Als ik hen niet had getransporteerd, dan zouden ze niet aan de slager zijn afgeleverd.’ En: “Ik moet u, kameraad Sassen, geheel eerlijk zeggen:

zouden we 10.3 miljoen joden hebben gedood, dan zou ik tevreden zijn geweest en zeggen, goed we hebben een vijand vernietigd.’

Hier is geen banale ambtenaar aan het woord, maar iemand die gedreven werd door virulent antisemitisme. Arendt zag de Sassen-tapes over het hoofd en onderschatte dusdoende de criminele statuur van Eichmann. Ze heeft nooit haar fout toegegeven en misschien is dat ook wel teveel gevraagd. Maar dat Heberlein de kwestie niet aanroert, lijkt me voor een biograaf een doodzonde.

Waarom sloeg Arendt zo de plank mis? Dát was voor haar biograaf een interessante vraag geweest. Het antwoord is, denk ik, te zoeken in de Heideggeriaanse filosofie, waarmee Arendt zich verwant voelde. Zoals wel meer Duitse filosofen dacht Heidegger dat je de wereld kunt begrijpen door in een stoel te gaan zitten en er in alle rust eens naar te kijken. Dan treedt het *Sein*, de essentie, naar voren. Maar voor een rechtbankverslaggever is zo'n passieve houding geen aanbeveling. Die moet immers op onderzoek uitgaan, bronnen opsporen, kanttekeningen plaatsen en zich niet om de tuin laten leiden door mooie praatjes. Met haar Heideggeriaanse inslag ontbrak het

Arendt aan deze vaardigheden. Hetzelfde geldt voor haar biograaf Heberlein.

Die vraagt zich dus af wat Hannah zou doen. Het lijkt me een stupide vraag. Er spreekt gebrek aan mondigheid uit. Zo wordt het niks met een biografie.